

literature; made a significant contribution to the scientific evidence of the Ukrainian ethnic character of Transcarpathia. And during the Carpathian Ukraine period, she took a strong part in state-making, processes and in her defense against Hungarian aggression.

Key words: *emigration, public organizations, political emigration, Ukrainian emigration, educational organizations, political organizations.*

УДК 37:14:821.161.2Духнович(045)

DOI 10.31339/2413-3329-2019-2(10)/2-16-19

Малець Олександр Омелянович,

доктор історичних наук, доцент,

Мукачівський державний університет, м. Мукачево

Малець Наталія Богданівна,

кандидат історичних наук, доцент,

ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород,

Гавришко Сергій Гаврилович,

кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент,

Мукачівський державний університет, м. Мукачево

ФІЛОСОФСЬКО-СВІТОГЛЯДНІ ОРІЄНТИРИ В ТВОРЧОСТІ ОЛЕКСАНДРА ДУХНОВИЧА

У статті розглядається багатогранна діяльність О. Духновича як вченого, просвітителя, філософа, суспільно-політичного діяча на ниві розвитку освіти, науки і культури, захисту національних інтересів народу; його твори були своєрідним одкровенням у задушливій атмосфері денационалізаторської політики австрійських властей середини XIX ст. в тодішній Підкарпатській Русі. Авторами проаналізовано філософський аспект творчості О. Духновича, що сприяла вихованню інтелігенції, піднімала національну самосвідомість закарпатських русинів-українців, плекала ідею слов'янської єдності. З'ясовано, що філософсько-педагогічна спадщина будителя є невичерпним джерелом знань для становлення світогляду та патріотичного виховання в контексті інноваційних тенденцій сьогодення.

Ключові слова: *філософія, світогляд, педагогіка, просвітитель, інтелігенція, самосвідомість, єдність, спадщина, виховання.*

Постановка проблеми. Громадсько-політичне і культурне життя на Закарпатті у першій половині XIX століття набирало різних форм і мало різні цілі. Одна частина інтелігенції – це О. Духнович, І. Орлай, І. Раковський, Ю. Гуца-Венелін – орієнтувалися на Росію, вбачаючи в ній єдиного захисника інтересів поневолених слов'янських народів Австрії, в тому числі і русинів Закарпаття [1]. Вони відстоювали ідею, висунуту Й. Домбровським, Й. Юнгманом, П. Шафариком, об'єднатися усім слов'янським народам під гілкою «могутнього старого дуба Росії». Об'єднання під скіпетром Росії вони розглядали не як політичний акт, не як утворення єдиної держави, а скоріше як процес філософсько-культурного єднання слов'ян «літературної вільної слов'янської держави» [2].

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. Проблеми виховання і навчання дітей О. Духнович вирішував на основі того передового, що було створено педагогічною думкою до нього, а особливо під впливом педагогічних ідей Г. Сковороди та Я. Коменського. Свої педагогічні погляди він виклав у книзі «Народная педагогія в пользу училищ й учителей сельських» (1857 р.). Це був перший на території Західної України посібник з педагогіки, який відіграв значну роль у пропаганді педагогічних знань [3]. Літературні уподобання О. Духновича досліджували Н. Лелекач, І. Гарайда [7], П. Лісовий [8], В. Микитась [11], О. Машталер [2]. Одні письменники виступали з вимогою звикати в літературі церковнослов'янську мову [4], другі, як і О. Духнович, обстоювали «руську», треті обороняли народну мову. О. Духнович виступав за релігійну і народну єдність, показав приклад змагання підкарпатських русинів до культурно-просвітньої та релігійної єдності з галичанами. [15].

Мета статті: дослідити філософсько-світоглядні орієнтири у творчості О. Духновича та їх ретроспективу на сучасні інноваційні тенденції в освітніх процесах України.

Результати дослідження. Духнович Олександр Васильович народився 24 квітня 1803 р. у с. Тополя в сім'ї священика. Письменник згадував, що по смерті батька дід розкрив йому таємницю їхнього роду: нібито один з предків був Черкаським князем, служив Петрові I, але, будучи замішаним у якійсь ворохобі проти царя, змушений був тікати. Таким чином і опинився в с. Тополя, там назвався Духновичем, став дякувати, згодом висвятився в Мукачеві на священика. Наскільки ця версія правдоподібна, сьогодні важко сказати. У новіші часи історією роду Духновичів займався вчений Іван Панькевич, який розшукав

чимало документів про те, що рід Духновичів проявляє себе на Закарпатті з середини XVIII ст. [4].

Мати Марія теж походила із священицької родини Герберіїв. Зрозуміло, що сімейний мікроклімат сприяв, за спогадом О. Духновича, вихованню «в руському національному дусі». Згодом вихованням хлопця займався дядько Герберіїв, священик в Старині, а потім – дід, Іван Герберіїв, священик у Клокочові, які прищепили йому любов до філософсько-релігійної літератури.

По закінченні сільської школи (1813) навчався в Ужгородській школі, гімназії. Після раптової смерті батька в сім'ї залишилися шестеро дітей, і Олександр, що був другим сином, хоч і мріяв «присвятити себе студіям землемірства», був змушений послухатися матері й зайнятися богословськими студіями. Після філософських студій в Кошицях та богословської семінарії в Ужгороді О. Духновича посвячено по celibату (неодруженням) в священики. Призначили його архіваріусом епархіальної канцелярії в Пряшеві. Тут юнак жив у матеріальній скруті, і доведений майже до відчаю, наприкінці жовтня 1830 р. подався до Ужгорода. Місцевий єпископ, котрий знав молодого Духновича ще з семінарії, радо привітав скитальця й призначив його священиком Мукачівської єпархії. Але пряшівський єпископ не давав згоди на звільнення, і О. Духнович фактично зостався без шматка хліба. Допоміг йому віцежупан Ужгородської жупи Степан Петровай: він найняв Духновича для навчання свого семирічного сина. В помешканні С. Петровай Духнович мав заробіток і харчі протягом 1830-1833 рр. Потім пряшівський єпископ Таркович змусив О. Духновича повернутися на старе місце під загрозою позбавлення сану священика. Через якийсь час його переводять до Біловежі, де він замешкав чотири роки, займаючись крім основної роботи вивченням філософії, ботаніки, городництвом [5, с.25].

У січні 1844 р. його іменовано каноніком у Пряшеві, куди він переїжджає на постійне помешкання. Тут О.Духнович розгортає філософсько-педагогічну, культурно-освітню, літературно-видавничу діяльність. Цікавився станом та розвитком народної освіти, писав і видавав шкільні підручники, видав молитовник, записав твори усної народної творчості, писав і видавав філософські твори, організував перше літературне товариство закарпатських русинів-українців, видавав літературні альманахи, народні календарі, збирав предмети для майбутнього народного музею, викладав російську мову, допомагав бідним студентам у навчанні. Був О. Духнович і депутатом до крайового сейму у Братиславі. [6, с. 121-123].

Народознавча діяльність О. Духновича проявилася в кількох напрямках. Він пробував займатися філософією, фольклорною практикою, але, як твердить М. Мушинка, записав усього 9-10 народнопісенних зразків, що увійшли до другого тому зібрання Я. Головацького «Народные песни Галицкой и Угорской Руси».

Об'єктом поетичних зацікавлень найчастіше виступають Бог, народ, проглядаються філософські елементи екзистенціалізму. Є в нього також чимало патріотично-закличних пісень, елегій, байок, дидактичних віршів, філософських трактатів. Твори філософсько-релігійної тематики є також невід'ємною частиною поетичної творчості О. Духновича. Більшість із них написана в народнопісенній традиції, що дає змогу читачеві проникнути у внутрішній світ автора, осмислити його світоглядні традиції та естетичні ідеали.

За своїми філософськими поглядами О. Духнович був ідеалістом, але в окремих питаннях пропагував матеріалістичні положення. У суспільних поглядах він стояв на позиціях просвітництва. Освіту вважав найважливішим засобом перетворення суспільства, відкидав революційну перебудову суспільного ладу. На демократичних і прогресивних принципах тодішньої європейської педагогічної думки О. Духнович розглядає дидактико-методичні питання педагогіки. У книжці «Народна педагогія» детально продумана філософська концепція і укладена в систему як організація шкільництва, саме як навчання дітей у школі та за її межами. Ця система ґрунтувалася на активній участі школярів у навчанні та свідомій праці вчителів і батьків у навчально-виховному процесі, на глибокому ідеалістичному усвідомленні, що саме освіта і добре виховання підстаючого покоління – то надійний національний фундамент народу.

У творах О. Духновича обґрунтована вимога виховання людини – громадянина і патріота, міститься екзистенціальний заклик «силы человеческие, телесные и духовные, от природы данные, с молодости... сохранять и совершенствовать». Відповідно до цих завдань, на його думку, повинно здійснюватися філософсько-розумове, моральне і фізичне виховання дітей та молоді.

У процесі розумового виховання учнів треба озброювати певним колом філософських знань, розвивати їх пізнавальні здібності. Ці знання мають стати в пригоді в майбутній практичній діяльності, бо освіта не самоціль і «лише тоді є корисною, коли вона служить нам засобом для добробуту». У початковій школі, на його думку, треба вивчати географію, філософію, ботаніку, зоологію, сучасні іноземні мови, землеробство, садівництво та бджільництво. Таке широке коло знань пояснювалося прагненням Духновича забезпечити в єдиному доступному для українського населення типі школи на Закарпатті ґрунтовну підготовку учнів.

О. Духнович присвятив себе проблемам руської історії, філософії, етнографії, літературної мови, народної освіти, прагнув виробити національну літературу й заснувати національні товариства. Як молодий клірик О. Духнович спершу служив у канцеляріях Пряшівської та Мукачівської єпархій, а після незгоди з начальством його призначили парафіяльним священиком [7, с.517]. Будитель надзвичайно піклувався підвищенням освітнього рівня свого народу. Звертаючись до підстаючого покоління, він стверджував, що «народ без просвещения не може называться народом» Його буквар 1847 р. («Книжиця») був першим виданням, написаним суто місцевою мовою. Він сам фінансував і розподіляв наступні буквари (1850, 1852), потім видав «Сокращённую грамматику письменного руского языка» (1853) [9, с. 23]. Філософ розумів, що для поширення цього та інших видань необхідно створити національні товариства, і в 1850 р. заснував «Литературное заведение Пряшевское». Це було перше руське культурне товариство, і, дарма, що не було офіційно затверджене і містилося в домі Духновича, воно все-таки проіснувало три роки, фінансувавши дванадцять видань і залучаючи до своїх активних членів як русинів, так і прихильних до товариства місцевих словаків та чехів [5].

Серед значних публікацій була перша п'єса підкарпатської

літератури – «Добродетель превъшаетъ богатство» (1850), і перший руський календар, і літературний альманах, що називався «Поздравление русинов» [10, с. 10]. В альманасі 1851 р. була опублікована поезія Духновича «Вручаніє» [11, с. 110-113]. Цей вірш, що став національним кредо підкарпатських русинів, розпочинався такими славетними словами:

Я Русин был, есмь и буду,
Я родился Русином,
Честный мой род не забуду,
Останусь его сыном.

Ці публікації доповнювались появою перших періодичних видань, призначених для русинів. У 1850 р. О. Духнович вирішив видавати у Відні бюлетень усіма мовами монархії [12, с.100-102], а також журнал для самих русинів «Вестник для русинов австрийской держави» (1850-1866). Цей «Вісник» видавали галичанин І. Головацький, Ю. Веслобоцький (Василь Зборовський) та Б. Дідицький, а також закарпатці А. Добрянський, В. Добрянський, І. Раковський (1815-1885) та М. Нодь (1819-1862). І. Раковський згодом у Будапешті видавав дві газети для греко-католиків Підкарпатської Русі та Галичини: «Церковную газету» (1856-1858) та «Церковный вестник» для русинів австрийської держави (1858) [13, с. 340-343]. У середині XIX ст. похвалились стосунки закарпатських та галицьких русинів, що відбилося і на творчості О. Духновича, який присвятив свою поезію «Голос радости» Г. Яхимовичу, призначеному 1860 р. митрополитом греко-католицької церкви у Львові:

Бо свої то за горами – не чужі:
Русь єдина, мисль одна у всіх в душі:
Такоже само веселимся, если там
Час веселий, Галичане, грат вам:
Вот, як нині, увіренньє шлем до вас:
Что Карпати не розлучат вічно нас [13].

Підтримувались також зв'язки галицьких і закарпатських діячів та греко-католицьких семінаристів у Відні і після 1849 р., коли чимало студентів-галичан навчалася в німецькомовних гімназіях північно-східної Угорщини. Зрештою, закарпатські письменники видавали свої книги й публікували статті у Львові та Перемишлі. Зокрема О. Духнович листувався й обмінювався книжками з активним галицьким діячем Я. Головацьким [14, с. 51].

Оскільки в царині культури домінував О. Духнович, то його погляди на мову мали неабияке значення. Головне полягало в тому, що він уживав два стилі: «низький стиль», або підкарпатську руську говірку, і «високий стиль», або слов'яно-руську мову. З одного боку, О. Духнович підтримував традиції своїх попередників початку XIX ст., використовуючи слов'яно-руську мову для хвалебних од, статей, історичних розвідок та богословських писань. І водночас прагнув нести освіту народові, – а досягти цього можна було тільки вдаючись до говірки, якою він, писав вірші, сатиричні п'єси і підручники для початкової школи [16, с. 37].

У своїх творах О. Духнович намагався не змішувати обидва стилі, все життя досить скептично ставлячись до говірки, так що, коли підкарпатські публіцисти почали вживати багато діалектичних елементів, критично запитував: «Кто же немец или француз или англичанин так пишет, як простолюдни говорят? Никто... Нам двигати язык із пороку сельской грубости, не утопати в грязи фразеології мужиків... Ми примечаем, что вся нужда в том, что не различают высшего школьного учения от простонародных книг» [17, с.57-58]. Яка іронія долі в тому, що національний будитель Підкарпатської Русі, автор національного гімну, численних народних віршів і першої граматики руської так невдоволено супився, чуючи мову свого рідного народу [18, с.66-68]. А після 1849 р. О. Духнович увів руську мову в Пряшівській гімназії, а ще через два роки її викладали в Кошицькій академії.

Культурні досягнення О. Духновича були значними. Він написав перші читанки, видавав літературні альманахи, заснував літературні й культурні товариства, написав національний гімн і

разом з кількома співвітчизниками встановив тісні зв'язки зі словаками та галицькими русинами, що були на вищому ступені національного розвитку. Отже, попри заяви О. Духновича, що погляд до мадяризації просякнув усе руське суспільство, 60-ті рр. XIX ст. показали, що вже існують перші національні товариства і перші газети Підкарпаття, які там і видавались [19, с.16-17].

Історичні праці Духновича видавались посмертно в Росії. Латиномовний рукопис «Історія Пряшівської єпархії» із примітками 1846 року була перекладена К. Кустодієвим на російську мову і надрукована у Санкт-Петербурзі у 1877 році. А «Истинную историю Карпато-Россов или Угорских Русинов» стараннями професора Московського університету Федора Арістова надрукували у Москві в 1914 році [15, с.107-108].

О.Духнович мав тісні зв'язки не тільки з ученими і громадськими діячами Закарпаття, але і з ученими всього слов'янського і неслов'янського світу, регіону центральної та південно-східної Європи, знаходився під великим впливом передової думки Росії та України [19].

Висновки і перспективи подальших досліджень. До середини XIX ст. О.Духнович сформувався як вчений-педагог, філософ, громадський діяч, зробив перші кроки на шляху захисту інтересів поневолених русинів та інших народів, що проживали на Закарпатті. Одним з основних напрямків його діяльності у цей період були педагогіка, дослідження історії краю. Він вірив, що за допомогою освіти можна змінити існуючий лад, покращити становище народних мас. Саме ці мотиви спонукали О. Духновича виступати з рішучою критикою позиції реакційних кіл, котрі з презирством ставилися до народу і твердили, що народ освічувати, вчити його є небезпечним. Вчений не тільки доводив необхідність

повсюдного створення шкіл, підготовки вчителів, організації шкільної справи, але і особисто брав участь у перебудові освіти, її розвитку. Як відзначали сучасники, коли став потрібним календар якнаймасовіша книга, що поширювалася серед населення, О. Духнович підготував і видав його; потрібен був підручник для школи – він за власні кошти видав буквар та граматику [20].

О. Духновича вважають за культову фігуру для русинів — етнографічної групи українців у східноєвропейських країнах переважно греко-католицької конфесії. Просвітник писав власною мовою, яку називав «язичієм», досить своєрідною з точки зору сучасного українця, оскільки вона фактично увібрала в себе елементи російської, церковнослов'янської та закарпатських діалектів української і була чимось на зразок суржика, що є цілком нормальним у контексті тої ситуації, що відбувалася в регіоні в ті часи за відсутності в українського народу власної державності. Така ж сама ситуація існувала тоді і на українських землях інших регіонів України, коли народна мова мала певні характерні місцеві особливості, що не заважало українцям почуватися єдиною спільнотою. Проблеми виникли лише у наш час, коли дана ситуація дала підстави окремим політичним колам у власних політичних інтересах, передусім окремим політикам Закарпаття, а також іноземним політикам Європи і Росії подавати закарпатських українців, русинський субетнос українського народу, як окремих народ з окремою мовою та історією, хоча всіма визнано, що «русини», як вживав О. Духнович у своїх творах, так само як і «козаци» у творах Т. Шевченка, П. Куліша й інших українських письменників Наддніпрянщини – це одна з багатьох самоназв українського народу, які він витворив у процесі власного багатозначного історичного розвитку.

Список використаних джерел

1. Нариси історії Закарпаття. Т.1. З найдавніших часів до 1918 року. – Ужгород, 1993. – 433 с.
2. Машталер О.В. Педагогічна і освітня діяльність О.В. Духновича / О.В. Машталер. – Ужгород, 1948. – С.14-15.
3. Лалак Н.В. Філософія О.В. Духновича у контексті сучасних виховних тенденцій / Н.В. Лалак, М.І. Василюк, А.В. Петюк // Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Педагогіка та психологія». – Мукачево, 2019. – Випуск 1(9). – С. 132-135.
4. Качкан В.А. Українське народознавство в іменах / В.А. Качкан. – К., 1998. – 288 с.
5. Історія педагогіки / за ред. проф. М.С. Грищенка. – К., 1999. – 294 с.
6. Українське народознавство / за ред. проф. С.П. Павлука. – Львів, 1997. – 607 с.
7. Лелекач Н. Библиография подкарпатской русской литературы / Н. Лелекач, И. Гарайда // Зоря-Гайнал. – Ужгород, 1943. – р. 3, №1-4. – С.515-524.
8. Лісовий П.М. До питання про початок журналістики на Закарпатській Україні / П.М. Лісовий // Українське літературознавство. – Львів, 1971. – №12. – С. 22-26.
9. Лісовий П.М. Перша закарпатська газета «Учитель» / П.М. Лісовий // Українське літературознавство. – Львів, 1971. – №12. – С.22-26.
10. Мацинський І. 20 літ української видавничої справи на сході республіки / І. Мацинський // Дука. – Пряшів, 1969. – р.17, №3. – С.1-11.
11. Микитась В.Л. Давні книги Закарпатського державного музею / В.Л. Микитась. – Львів, 1964.
12. Микитась В.Л. Творчість О.Духновича в оцінці дорядянського літературознавства / В.Л. Микитась // Олександр Духнович: збірник матеріалів / за ред. М. Ричалка. – Пряшів, 1965. – С.93-114.
13. Міщенко Н.П. Українська радянська історіографія про розвиток промисловості і робітничого класу Закарпаття за роки радянської влади / Н.П. Міщенко // Великий Жовтень і розквіт воз'єднаного Закарпаття. – Ужгород : УжНУ, 1970. – С. 339-347.
14. Пажур О. Бібліографія про дослідження українських говорів східної Словаччини / О. Пажур. – Пряшів, 1972.
15. Пальок В.В. Деякі питання історії Закарпаття з найдавніших часів до кінця XVIII ст. в українській радянській історіографії / В.В. Пальок // Культура і побут населення Українських Карпат / за ред. І.М. Гранчака. – Ужгород, 1973. – С.105-112.
16. Студинський К. Олександр Духнович і Галичина / К. Студинський // Науковий збірник товариства «Просвіта». – Ужгород, 1994. – С. 35.
17. Магочі П.Р. Формування національної самосвідомості: Підкарпатська Русь (1848-1948) / П.Р. Магочі. – Ужгород, 1994. – 220 с.
18. Чума А. Українська школа на Закарпатті та Східній Словаччині / А. Чума, А. Бондар. – Пряшів, 1967. – Ч.1. – С. 56-68.
19. Сочка-Боржавин В. Будителі підкарпатських русинів / В. Сочка-Боржавин. – Ужгород, 1995. – С. 16-17.
20. Науменко Ф. До питання про суспільно-педагогічні погляди О.Духновича / Ф. Науменко // Вісник Львівського університету ім. І.Франка. Серія суспільних наук. – 1962. – №1. – С. 121.

References

1. Narisy istoriyi Zakarpattya. T.1 (Z naydavnishykh chasiv do 1918roku) [Essays on the history of Transcarpathia. Vol.1 (from ancient times to 1918)]. 1993. Uzhgorod.
2. Mashtaler, O.V. 1948. *Pedahohichna i osvityna diyal'nist' O.V. Dukhnovycha* [Pedagogical and educational activities O.V. Dukhnovych]. Uzhgorod.

3. Lalak, N.V., Vasylynka, M.I., Pet'ovka, A.V., 2019. Filosofiya O.V. Dukhnovycha u konteksti suchasnykh vykhovnykh tendentsiy [O.V. Dukhnovych philosophy in the context of current educational trends]. *Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Series: Pedagogy and Psychology*, 1(9), pp. 132-135.
4. Kachkan, V.A. 1998. *Ukrainske narodoznavstvo v imenakh [Ukrainian Ethnic Studies in Names]*. Kiev.
5. Hryshchenko, M.S., ed. 1999. *Istoriya pedahohiky [History of Pedagogy]*. Kiev.
6. Pavlyuk, S.P., ed. 1997. *Ukrayins'ke narodoznavstvo [Ukrainian Ethnology]*. Lviv.
7. Lelekach, N., Harayda, Y., 1943. Byblyohrafiya podkarpatskoy rus'koy lyteratury [Bibliography of Subcarpathian Russian literature]. *Zorya-Gajnal*, 1-4, pp. 515-524.
8. Lisovyy, P.M., 1971. Do pytannya pro pochatok zhumalistyky na Zakarpats'kyy Ukrayini [To the question of the beginning of journalism in Transcarpathian Ukraine]. *Ukrainian Literary Studies*, 12, pp. 22-26.
9. Lisovyy, P.M., 1971. Persha zakarpats'ka hazeta [«Uchytel'»] [The first Transcarpathian newspaper [Uchytel]]. *Ukrainian Literary Studies*, 12, pp. 22-26.
10. Matsyn's'kyi, I., 1969. 20 lit ukrayins'koyi vydavnychoyi spravy na skhodi respubliky [20 Years of Ukrainian Publishing in the East of the Republic]. *Duklia*, 3, pp. 1-11.
11. Mykytas', V.L. 1964. *Davni knyhy Zakarpats'koho derzhavnoho muzeyu [The ancient books of the Transcarpathian State Museum]*. Lviv.
12. Mykytas', V.L. 1965. Tvorchist' O.Dukhnovycha v otsyntsi doradyans'koho literaturoznavstva [O. Dukhnovych's creativity in the assessment of pre-Soviet literary studies]. In: M. Rychalko, ed. *Oleksandr Dukhnovych*. Prushev. pp. 93-114.
13. Mishchenko, N.P., 1970. Ukrayins'ka radyans'ka istoriografiya pro rozvytok promyslovosti i robitnychoho klasu Zakarpattya za roky radyans'koyi vlady [Ukrainian Soviet historiography on the development of the industry and the working class of Transcarpathia during the years of Soviet rule]. In: *Great October and the flowering of the united Transcarpathia*. Uzhgorod: UzhNU. Pp. 339-347.
14. Pazhur, O. 1972. *Bibliografiya pro doslidzhennya ukrayins'kykh hovoriv skhidnoyi Slovachchyny [Bibliography on the Study of Ukrainian Speeches in Eastern Slovakia]*. Prushev.
15. Pal'ok, V.V., 1973. Deyaki pytannya istoriyi Zakarpattya z naydavnishykh chasiv do kintsya XVIII st. v ukrayins'kyy radyans'kyy istoriografiyi [Some issues of the history of Transcarpathia from ancient times to the end of XVIII century. in Ukrainian Soviet historiography]. In: I.M. Hrachak, ed. *Culture and life of the Ukrainian Carpathians*. Uzhhorod. pp. 105-112.
16. Studyn's'kyi, K., 1994. Oleksandr Dukhnovych i Halychyna [Oleksandr Dukhnovych. and Galicia]. *Society Scientific Collection «Prosvita»*, p.35.
17. Mahochi, P.R. 1994. *Formuvannia natsionalnoi samosvidomosti: Pidkarpatska Rus (1848-1948) [Formation of national consciousness: Subcarpathian Rus (1848-1948)]*. Uzhhorod.
18. Chuma, A., Bondar, A. 1967. *Ukrayins'ka shkola na Zakarpatti ta Skhidniy Slovachchyni [Ukrainian School in Transcarpathia and Eastern Slovakia]*. Prushev.
19. Sochka-Borzhavyn, V. 1995. *Budyteli pidkarpats'kykh rusynov [Builders of the Carpathian Rusyns]*. Uzhhorod.
20. Naumenko, F., 1962. Do pytannya pro suspil'no-pedahohichni pohlyady O. Dukhnovycha [On the question of social and pedagogical views of O. Dukhnovych]. *Bulletin of Lviv National University. I. Franko. Social Sciences Series*, 1, p. 121.

В статье рассматривается многогранная деятельность А. Духновича как ученого, просветителя, философа, общественно-политического деятеля на ниве развития образования, науки и культуры, защиты интересов народа. Его произведения были своеобразным откровением в духовной атмосфере денационализаторских австрийских властей середины XIX в. в тогдашней Подкарпатской Руси. Авторами проанализированы философские аспекты творчества А. Духновича, которые способствовали воспитанию интеллигенции, поднимали национальное самосознание закарпатских русинов-украинцев. Выяснено, что философско-педагогическое наследие будителя является неисчерпаемым источником знаний для становления мировоззрения и патриотического воспитания в контексте инновационных тенденций современности.

Ключевые слова: философия, мировоззрение, педагогика, просветитель, интеллигенция, самосознание, единство, наследие, воспитание.

The article deals with the multifaceted activity of O.V. Dukhnovich (1803-1865) as a scientist, educator, philosopher, social and political figure in the sphere of development of education, science and culture, protection of national interests of the people, that were a kind of revelation in the suffocating atmosphere of denationalist politicians in the middle of 19th century, in the Subcarpathian Rus of that period. The purpose of the article is the analysis of philosophical aspect of O.V. Dukhnovych's works, who brought up the intelligentsia, raised the national consciousness of Transcarpathian Rusyn-Ukrainians, cherished the idea of Slavic unity. The methodology of the research is to show philosophical and pedagogical orientations in O. Dukhnovych's work in order to improve the natural abilities of young people in accordance with the evolution of society. O. Dukhnovych's philosophical and pedagogical heritage is an inexhaustible source of knowledge for the formation of world outlook and patriotic education in the context of today's innovative tendencies. Ethnological activity of O. Dukhnovych appeared in several directions. The object of poetic interest were commonly God and people, philosophical elements of existentialism have also appeared. There are also many patriotic songs, fables, elegies by O.Dukhnovych. He cooperated with scientists and state leaders not only of Transcarpathia but also of the Slavik world; regions of Central, Southern and Eastern Europe, he has been greatly influenced by leading idea of Russia and Ukraine.

Key words: philosophy, world outlook, pedagogy, enlightener, self-awareness, intelligentsia, unity, heritage, education

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>